لەڕوانینێک بەمێژووی نەورۆزدا.. ئەرسەلان حەسەن

نەورۆز جەژنێکی مێژوویی و میللەتان بەجیاوازی ئایین، نەتەوە یادی دەکەنەوە. کوردیش وەک هەر نەتەوەیەکی دیکە یادی ئەم جەژنە دەکاتەوە و زیاتر بەجەژنی خۆی دەزانێت تا میللەتانی دیکە، کە گەنگەشەیەکە و تاوەکو ئێستا یەکلایی نەکراوەتەوە یان دەتوانین بڵێین بەتەواوی ساغ نەکراوەتەوە، بەڵام هەموو ساڵێک بەکۆتایی هاتنی زستان و توانەوەی شەختە و سەهۆڵ، نەمانی سەرماوسۆڵە، هاتنی بەهار و سەری ساڵی کوردی یادی دەکەنەوە. چوارشەممە سوورە لە پێشوازیدایە و سێزدەبەدەر بەڕێی دەکات.

یونسکۆ و نەتەوە یەکگرتووەکان و نەورۆز

ڕەنگاڵەیی و فرەکەلتوور و هاوڕێیەتی مرۆڤەکان لە نەورۆزدا وای لە یونسکۆ کردووە بە تایبەت (کنوانسیۆنی ٢٠٠٣ بۆ پاراستنی میراتی کەلتووری ناڕۆحی و دەستپێشخەری ئەڤغانستان، ئازەربایجان، ئێران، عێراق، کازاخستان، قەرقیزیا، پاکستان، تاجیکستان، تورکیا، تورکمانستان و ئۆزبەکستان لە ساڵی٢٠٠٩، نەورۆز وەک ڕەگەزێک تۆمار بکات و لە ساڵی ٢٠١٦ بیخاتە لیستی نوێنەرایەتی میراتی کەلتووری ناڕۆحی مرۆڤایەتییەوە. لە ساڵی٢٠١٠، کۆمەڵەی گشتی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان “ڕۆژی جیهانی نەورۆز”ی ڕاگەیاند. ئەم بڕیارنامەیە پێشوازی لەوڵاتانی ئەندام دەکات بە ئاهەنگ گێڕان لە نەورۆز، پاراستن، پەرەپێدانی کەلتوور، نەریتەکانی و هاندانیان بۆ زیادکردنی زانیاری نەورۆز و ڕێکخستنی ڕووداوەکانی ساڵانە بەبۆنەی ئەم جەژنەوە).

مێژوو و چۆنێتی پەیدابوونی نەورۆز

مێژووی نەورۆز بۆ سەردەمێکی زۆر کۆنی پێش هاتنی ئیسلام دەگەڕێتەوە و تووێژەرەوان لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەی جیاواز بەو ئەنجامە گەیشتوون سۆمەرییەکان زادەی جەژنی نەورۆز و میهرەگانن لە نێوان دوو ڕووباردا.

دەگێڕنەوە جەمشید پاشایەکی بەهێز بووە و کۆشکەکەی کەوتووەتە نزیک دەریاچەی ورمە. دوای زستانێکی سەخت و هاتنەدەرەوەی لە کۆشکەکەی، خۆر لێیداوە. وا سەرسام بووە بەتیشکی خۆر، لەو ڕۆژەوە نەورۆزی ڕاگەیاندووە و بڕیاریداوە ساڵانە یادی ئەم ڕۆژە بکرێتەوە. بەپێی مێژوو، لەڕۆژی شەشی مانگی نیسان یان مانگی حوزەیران کە چووەتەسەر

تەختی پاشایی هاوڵاتییەکانی فێری ئەو نەریتە کردووە و داوای لێکردوون دوای خۆی یادی ئەم جەژنە بکەنەوە.

شانامە

لەشانامەدا هاتووە "جەمشید بەتێپەڕبوونی بەئازەربایجاندا، بڕیاریداوە لەم شارەدا تەختێکی بۆ دروستبکەن. پاشان بەتاجی پاشاییەوە چووەسەر تەخت. خۆر بەڕوویدا درەوشاوەتەوە و درەوشانەوەی چاوەکانی پێ کردووە".

نەورۆز پێش ئیسلام

کۆرێشی گەورە لەمێژووی نەورۆزدا، یەکەم پاشا بووە لە ساڵی ٥٣٨ی پێش مەسیح نەورۆزی بەڕەسمی ناسیوە و ئەو ڕۆژەی کردووە بەجەژن. هەندێک مێژوونووس لەوباوەڕەدان کۆرێش لە شاری بابل بۆنەی جەژنی نەورۆزی دیتووە و نەک بەدرێژایی دەوڵەتی هەخامەنشینی، بەڵکو لەسەردەمی ساسانی و ئەشکانییەکانیش بەشکۆ یادی کراوەتەوە. لەوکاتەدا جەژنی نەورۆزیان بۆ نەورۆزی بچوک و گەورە دابەشکردووە. نەورۆزی بچوک یان نەورۆزی گشتی، لە ١ی نیسانەوە تا ٥ی مانگی نیسانە. لەم ٥ ڕۆژەدا، هاوڵاتییان سەردانی پاشایان کردووە. پاشان ڕۆژی شەشەم، تەنانەت سەرەتای نەورۆزی گەورە یان تایبەتی تا سەردەمی ساسانییەکان بەردەوام بووە و ٢٥ ڕۆژ پێش هاتنی بەهار، ڕێوڕەسمی تایبەتی ساز کراوە. لەو ڕێوڕەسمەدا، مرۆڤەکان دانەوێڵەکانیان چاندووە و تا ١٦ی مانگی نیسان، چاوەڕوانی هاتنەبەرهەمیان بوون. باوەڕیانوابوون دانەوێڵەیەک باشتر گەشە بکات، ساڵی داهاتوو بەرهەمی زیاتر دەبێت و دایانچاندووە. هەر لەوساڵەدا زۆربەی بەشە جیاوازەکانی دابونەریتی نەورۆز پێکهات و هەمووساڵێک لەڕۆژی نەورۆزدا نووێژی بەیانی کراوە و پاشان ماڵەوماڵ گەڕاوون بۆ جەژنە پیرۆزەکردن.

نەورۆز دوای ئیسلام

نەورۆز جەژنێکی نیشتمانییە و زۆربەی کەسایەتییە دیارەکانی ئیسلام پێوقەدەم بەخێریان زانیوە و بەئایینیان گەڕاوەتەوە. نموونەیان هێناوەتەوە جەژنی نەورۆز ئەوڕۆژەیە نوح کەشتییەکەی بەئاو دا دا، حەزرەتی ئیبراهیم کوڕەکەی خۆی سەرنەبڕی و...هتد.

مێژووی جەژنی نەورۆز لە ئایینی زەردەشتدا

لەکاتێکدا زۆربەی نەتەوەکانی دنیا بتپەرستبوون، زەردەشتییەکان یەک خوایان پەرستووە. جەژنی نەورۆز و ئایینی زەردەشت پەیوەندی نزیک لە نێوانیاندا هەبووە. "فروهەر" گرینگترین بیروباوەڕی ئایینی زەردەشتە. فروهەر هێزی ئەودیو سروشتەو لە بوونی

بوونەوەرەکاندا هەیە. فروهەر خودی واقیعی هەر بوونەوەرێکی زیندووە و پاڵپشتییەتی. فروهەر یارمەتی بوونەوەری زیندوو و مرۆڤ دەدات دوای مردن، بۆ خودی واقیعی خۆیان بگەڕێنەوە. هەندێک فروهەر لەدەستدەدەن، هەندێک بەچاکەکردن بەدەستی دێنن. فروهەر لەزمانی ئاڤێستا، ناوی "فەروەشییە". بەپێی هەندێک زمانناس، باوەڕیانوایە پەیوەندی لە نێوان "فروهەر" و "فروردین"دا هەیە. بەپێی گێڕانەوەی ئایینی زەردەشت، خاوەن فروهەرەکان دەتوانن ساڵی جارێک دوای مردن سەر لەئازیزەکانیان بدەنەوە. بێگومان دەکرێت وایدابنێی ئەو ڕۆژەش شەوی جەژن یان سەری ساڵە.

پەیوەندی چیرۆکی حەزرەتی سلێمان و نەورۆز

لەچیرۆکی حەزرەتی سلێماندا، ئەهریمەن ئەنگوستیلەکەی حەزرەتی سلێمانی دزیوە. حەزرەتی سلێمان بۆ ماوەیەک لە شار دەرکراو لەگوندێکدا ژیا و نائومێد بوو، لەنکاو بەهەڵدڕینی سکی ماسییەک ئەنگوستیلەکەی دۆزیەوە، بەڵام ناگەڕێتەوە لای خەڵک. پاشان خەڵکەکە هاتنەلای و سلێمانیان بردەوەسەر تەختی پاشایی. ئەوکاتە بەپێی ئەفسانە، دەیانگوت "نەورۆز هات" و سلێمان گەڕایەوە. ئەو ڕۆژە نەورۆز بووە و بەم بۆنەوەیە هەموو ساڵێک ئاهەنگیان گێڕاوە.

داب و نەریتەکانی نەورۆز

ماڵ پاککردنەوە

لە کوردەواریش کاتێک خۆر بەدەرەوە بووبێت، هەمووماڵێک ساڵانە چەند جارێک ناوماڵەکانیان هێناوەتەدەرەوە و بەسەر سوانەی خانووەکانیاندا هەڵیانخستوون بۆئەوەی خۆریان بەربکەوێت و بەدارێک تەکاندوویانن تا پاکببنەوە. (ماڵ پاککردنەوە گرینگترین بەشی جەژنی نەورۆز بووە و هۆیەکەشییان بەڕەچاوکردنی تەندرووستی زانیوە. نەریتی ماڵ پاککردنەوە بۆ ئایینی زەردەشت دەگەڕێتەوە و گەر ماڵێک لە نەورۆزدا پاک نەکرێتەوە، بەرەکەتی بەسەردا نابارێت).

سەردانیکردن

سەردانیکردن یان جەژنی یەکتر بینین، یەکێکە لەگرینگترین بەشەکانی جەژنی نەورۆز. ئەندامانی خێزان پێکەوە کۆبوونەوە. ڕۆژی یەکەمی جەژن تایبەتە بەسەردانیکردنی گەورەی خێزان. زۆربەی منداڵەکان لە ماڵی باوکیان کۆدەبنەوە. فەلسەفەی ئەم بابەتەش دروستکردنی پەیوەندی خێزانییە.

خوانچەی حەوت سین

گێڕانەوەکانی خوانچەی حەوت سین جیاوازەو پێیانوایە هێماکانی حەوت

سین زێر فەلسەفین و ئەو خوانچە هەموو وزە باشەکان دەهێنێتە ماڵەوە. خوانچەی حەوت سین یەکێکە لە گرینگترین بەشەکانی نەورۆز. تەنانەت هەندێک کەس بژاردەکانی خوانچەی حەوت سین دەدەنە پاڵ جەمشید.

سێزدە بەدەر

سێزدەبەدەر دواڕۆژی جەژنی نەورۆزە. لەم ڕۆژەدا هاوڵاتییان دەچنە ناو سروشتەوە و چێژ لە جوانییەکانی وەردەگرن. هۆیەکانی بوونی سێزدەبەر جیاوازن، بەڵام دەتوانین بڵێین گرینگترینیان، دۆستایەتیکردنی سروشتە.

ئاگرکردنەوە

نەریتی ئاگرکردنەوە لە کۆمەڵەی کوردەواری تاکە نەریتە وەک خۆی ماوەتەوە و هەمووساڵێک لە ئێوارەی ٢٠ی ئادار، واتە ڕۆژێک بەرلەهاتنی جەژنی نەورۆز یان سەری ساڵ ئاگری نەورۆز دەکەنەوە و ئاهەنگ دەگێڕن. دەبێت بزانین پێشتر و لە نەورۆزدا (خۆیان لە ئاو هەڵدەکێشا، کە ڕێز نواندن بووە بە ئەناهید یان خوا).

نەورۆز لە وڵاتانی جیهان

ئەمڕۆ لەزۆربەی وڵاتانی دەریای ناوەڕاست، قەفقاز، ئاسیای ناوەندی، خۆرهەڵاتی ناوەڕاست و... هتد، یادی نەورۆز دەکەنەوە. هەڵبەتە دابونەریتی جەژنی نەورۆزی هەندێک وڵات لێکجیاوازە و هەر وڵاتە بەگوێرەی نەریتی خۆی یادی نەورۆز دەکاتەوە.
بۆ نووسینی ئەم بابەتە سوودم لە کۆمەڵێک سەرچاوەی گوگڵ وەرگرتووە.

ئەرسەلان حەسەن